

УДК 378.016

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ

І.Л. Холковська

У статті розкрито сутність готовності майбутніх учителів до профілактики девіантної поведінки підлітків, визначено її компоненти, критерії і показники сформованості: когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, діяльнісний. Розкрито зміст компонентів підготовки майбутніх учителів до організації профілактичної роботи в школі: діагностичний, практичний, результативний. У змісті діагностичного компонента виокремлено два блоки: діагностика готовності студентів до профілактичної роботи і діагностика особливостей девіантної поведінки підлітків. Зміст практичного компонента готовності представлений методами профілактичної роботи і правилами взаємодії учителів з суб'єктами профілактичної діяльності. У змісті результативного компонента розкриті вміння і навички, якими повинен оволодіти майбутній педагог для здійснення профілактичної роботи.

Ключові слова: девіантна поведінка, готовність до профілактики девіантної поведінки, підготовка майбутніх учителів, підлітки.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФИЛАКТИКЕ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

И.Л. Холковская

В статье раскрыта сущность готовности будущих учителей к профилактике девиантного поведения подростков, определены ее компоненты, критерии и показатели сформированности: когнитивный, мотивационный, эмоционально-волевой, деятельностный. Раскрыто содержание компонентов подготовки будущих учителей к организации профилактической работы в школе: диагностический, практический, результативный. В содержании диагностического компонента выделены два блока: диагностика готовности студентов к профилактической работе и диагностика особенностей девиантного поведения подростков. Содержание практического компонента готовности представлено методами профилактической работы и правилами взаимодействия учителей с субъектами профилактической деятельности. В содержании результативного компонента представлены умения и навыки, которыми должен овладеть будущий педагог для осуществления профилактической работы.

Ключевые слова: девиантное поведение, готовность к профилактике девиантного поведения, подготовка будущих учителей, подростки.

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO PROPHYLAXIS OF DEVIATIONAL BEHAVIOR OF SCHOOLCHILDREN

I.L. Kholkovska

In the article essence of readiness of future teachers is exposed to the prophylaxis of deviational behavior of teenagers, her components, criteria and indexes of formed, are certain: intellectual, motivational, emotionally-volitional, practical. Maintenance of components of preparation of future teachers is exposed to organization of prophylactic work at school: diagnostic, practical, effective. In maintenance of diagnostic component two blocks are distinguished: diagnostics of readiness of students to prophylactic work and diagnostician of features of deviational behavior of teenagers. The table of contents of practical component of readiness is presented by the methods of prophylactic work and rules of co-operation of teachers with the subjects of prophylactic activity. Abilities and skills a future teacher must that seize for realization of prophylactic work are presented in maintenance of effective component.

Key words: deviational behavior, readiness to the prophylaxis of deviational behavior, preparation of future teachers, teenagers.

Глибокі трансформації в економіці, культурі, політиці, ідеології сучасного українського суспільства суттєво впливають на соціалізацію молоді, загострюючи характерні для підліткового віку проблеми соціального становлення. Підлітки як найбільш динамічна соціальна група більш швидко й чутливо реагують на суспільні перетворення, зазнаючи значних змін у своїх інтересах, поглядах, ціннісних орієнтаціях, засвоюючи як позитивні, так і негативні зразки поведінки. Послаблення соціального контролю над включенням молоді в суспільні інститути, зниження виховної ролі традиційних інститутів соціалізації (сім'ї, дитячих і молодіжних організацій), майнове розшарування суспільства і погіршення економічного стану молоді, суперечливість і неоднозначність ціннісних орієнтирів у суспільстві, – все це призвело до збільшення девіацій у підлітковому середовищі протягом останніх десятиліть. У зв'язку з

цим особливої актуальності набуває підготовка майбутніх учителів до профілактики девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи.

Проблемі підготовці вчителя до роботи з важковиховуваними підлітками присвячена низка психологічних і педагогічних досліджень (В. М. Борсуков [1], В. М. Ірхін [2], В.М. Оржеховська [3], В.А. Попов [4], Н.В. Прозорова [6], В.В. Трифонов [8], Т.Є. Федорченко [10], Г. М. Хмурич [11] та ін.). Головна увага в цих роботах приділяється психолого-педагогічній підготовці вчителів, формуванню у них загальнопедагогічних і спеціальних знань, умінь і навичок корекційної роботи з неповнолітніми, становленню професійно значущих якостей особистості майбутнього педагога. Однак, не зважаючи на певний прогрес, досягнутий за останні роки, майбутні вчителі як і раніше залишаються об'єктами освітнього процесу і не отримують достатньої спеціальної підготовки, внаслідок чого виявляються недостатньо готовими до виконання профілактики девіантної поведінки учнів загальноосвітньої школи.

Метою нашої статті є з'ясування структури, критеріїв і показників готовності майбутніх педагогів до профілактики девіантної поведінки школярів, а також визначення компонентів підготовки майбутніх учителів до організації профілактичної роботи в школі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що підготовка майбутніх педагогів до профілактики девіантної поведінки школярів – це цілеспрямований, програмно забезпечений процес, у ході якого необхідно орієнтуватися на три складові готовності: психологічну, теоретичну і практичну.

Психологічна готовність – позитивна мотивація щодо дітей групи ризику, усвідомлення наявності позитивних якостей і особливостей у дитини, яка демонструє не тільки прояви девіантної, але й делінквентної поведінки, прагнення знайти позитивні риси в учня, позитивна установка на співпрацю і формування довірливих стосунків у процесі взаємодії з важким підлітком і його сім'єю.

Теоретична готовність характеризується наявністю у майбутніх фахівців необхідної системи знань про поведінку, що відхиляється, особливості її проявів у підлітковому віці, причини, що її зумовлюють, психолого-педагогічні засади профілактичної роботи в загальноосвітній школі.

Практична готовність забезпечується формуванням у майбутніх педагогів умінь і навичок організації профілактичної роботи, а також умінь використовувати різні форми, методи і прийоми цієї роботи.

Опитування студентів-майбутніх учителів свідчить, що проблеми їх підготовки до профілактики девіантної поведінки підлітків можуть бути поділені на дві групи: об'єктивні і суб'єктивні. До групи об'єктивних після аналізу відповідей студентів на питання анкети ми віднесли: відсутність знань про різні види девіантної поведінки; незнання методів і форм профілактики девіантності в середовищі загальноосвітньої школи. Всі опитані висловили позитивні судження щодо необхідності організації профілактики поведінки, що відхиляється від загальноприйнятих норм, водночас можна визначити низку проблем суб'єктивного характеру (друга група): небажання у майбутній професійній діяльності ускладнювати свою роботу додатковим навантаженням, яким є профілактика девіантності; відсутність методичного забезпечення даного виду роботи; тривожність з приводу відсутності досвіду такої роботи і великої відповідальності перед суспільством за долю дітей «групи ризику».

Таким чином, зроблений аналіз засвідчує необхідність спеціальної підготовки майбутніх педагогів до профілактики девіантної поведінки учнів загальноосвітньої школи.

Готовність як психологічний феномен є станом, що передбачає наявність у суб'єкта діяльності усвідомлення структури дії та спрямованості на її здійснення. Готовність містить різного роду мотиви, орієнтовані на усвідомлення завдань, моделі поведінки, спрямованої на досягнення мети, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку їх ефективності у співвіднесенні з майбутніми труднощами і необхідністю досягнення позитивного результату.

Готовність фахівця до конкретного виду діяльності співвідноситься з таким психологічним утворенням особистості, як установка. Проблема установки, її зв'язок з готовністю достатньо повно проаналізована у працях А.С. Прангвішвілі, С.Л. Рубінштейна, Д.М. Узнадзе, [5; 7; 9].

Установка особистості, у розумінні С.Л. Рубінштейна, – це зайнята нею позиція, яка полягає у певному ставленні до поставлених цілей і відображається у вибірковій мобілізованості та готовності до діяльності, спрямованої на їх реалізацію [7].

Д.М. Узнадзе трактує установку як стан цілісного суб'єкта, що визначає його готовність до діяльності, а не як частковий психологічний феномен у низці інших таких самих часткових феноменів [9]. Розуміння установки як «цілісної модифікації суб'єкта», його готовності до сприйняття майбутніх подій і здійснення у цьому напрямі дій (готовність до діяльності) є важливим для визначення феномену готовності вчителя до профілактики девіантної поведінки учнів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави виокремити такі критерії готовності вчителя до профілактики девіантної поведінки підлітків.

Когнітивний – наявність у майбутнього педагога системи знань про девіантну поведінку, причини, що обумовлюють відхилення в поведінці від загальноприйнятих норм, знання про особливості процесу профілактики, форми і способи її здійснення.

Мотиваційний – відображає ставлення майбутніх фахівців до профілактичної діяльності, прагнення побудувати власну професійну діяльність на засадах гуманістичної педагогіки.

Емоційно-вольовий – передбачає розвиток особистісних якостей майбутніх педагогів, що є професійно цінними для організації педагогічної взаємодії з важкими дітьми на засадах толерантного, емпатійного педагогічного спілкування.

Діяльнісний – сформованість умінь і навичок профілактичної діяльності.

Для оцінки готовності майбутніх учителів до профілактики девіантної поведінки підлітків були розроблені такі показники:

за когнітивним критерієм: наявність знань про сутність і особливості девіантної поведінки підлітків; система знань про причини девіацій; знання про основи організації профілактичної роботи; знання форм, способів, методів здійснення профілактики;

за мотиваційним критерієм: наявність позитивного ставлення до формування і накопичення досвіду надання допомоги дітям «групи ризику»; стійкість поглядів, ціннісних орієнтацій, ставлення до виконання професійних обов'язків;

за емоційно-вольовим критерієм: емпатія, рефлексія, стресостійкість, звичка до тривалих вольових зусиль, вербальна і невербальна емоційна виразність;

за діяльнісним критерієм: наявність умінь організації профілактичної роботи та надання допомоги дітям «групи ризику»; сукупність умінь і навичок ефективного спілкування з дітьми в ході профілактичної діяльності; вміння виявляти активність і творчий підхід до процесу профілактики.

Єдність, достатня розвинутість і вираженість цих показників є необхідною умовою формування високого рівня готовності майбутніх учителів до профілактики девіантної поведінки підлітків. Під рівнем готовності варто розуміти ступінь сформованості основних показників визначених критеріїв.

Формування готовності майбутніх учителів до організації роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків є цілеспрямованим програмно-забезпеченим процесом, що складається з трьох компонентів: діагностичного, практичного, результативного.

Діагностичний компонент є інформаційно-аналітичною системою, що дозволяє здійснювати діагностику стану об'єкта, відстежувати зміни в ході його діяльності, прогнозувати коригувальні впливи. Будь-яка інформаційно-аналітична система буде мати високу ефективність, якщо у ній відтворені суттєві характеристики досліджуваного предмета. У змісті діагностичного компоненту можна виокремити два блоки: в одному об'єкті дослідження виступає особистість студента як майбутнього фахівця, що буде здійснювати профілактику девіантної поведінки учнів загальноосвітньої школи, в іншому блоці об'єктом дослідження виступає підліток як носій психолого-педагогічних проблем, що можуть призвести до девіантності. Відповідно методика педагогічного моніторингу передбачає два комплекси діагностичних засобів, методів і технологій їх використання, призначених, з одного боку, для аналізу готовності майбутніх учителів до здійснення профілактичної роботи в школі, а з іншого, – для підготовки студентів до аналізу комплексної інформації про стан дітей «групи ризику», їх проблеми.

Сутність і значення педагогічного моніторингу, що покликаний визначити готовність майбутніх учителів до профілактичної роботи, можуть бути розкриті через його основні функції:

1. *Функція виявлення протиріч* передбачає, що аналіз інформації, отриманої в процесі моніторингового вивчення підготовки майбутніх учителів до профілактичної роботи, дозволить визначити наявність суперечностей: між визнанням важливості запобігання девіантним відхиленням у поведінці молоді і обмеженим використанням теоретичних напрацювань превентивної педагогіки у професійній підготовці педагогів; між орієнтацією занять у ВНЗ на відтворення теоретичних відомостей, пов'язаних з проблемами виховання, і необхідністю впровадження активних методів роботи, які б сприяли формуванню відповідних умінь профілактичної роботи та особистісних якостей майбутніх учителів; між уніфікованим підходом до розгляду проблем виховання у педагогічному ВНЗ і необхідністю індивідуалізованої підтримки кожного студента як особистості, що готує себе до роботи з важкими дітьми.

2. *Функція ранжування проблем* передбачає, що в процесі аналізу інформації суб'єкт прийняття управлінського рішення повинен мати достатню інформацію для визначення черговості розв'язання управлінських проблем, яка визначається ступенем складності і значущості питань, пов'язаних з підготовкою майбутніх учителів до профілактики девіантності в молодіжному середовищі.

3. *Функція інформаційно-узагальнююча* передбачає, що в процесі виконання моніторингових процедур буде отримана інформація про ті аспекти виховної роботи, які повинні бути підсилені з метою поліпшення підготовки студентів до профілактики девіантних відхилень учнів загальноосвітньої школи.

4. Функція виховна передбачає виявлення тих особистісних якостей, які можуть слугувати основою для побудови професійної позиції у роботі з важковиховуваними учнями.

5. Функція контролююча пов'язана з необхідністю врахування в роботі з самовиховання тих особистісних недоліків, які можуть заважати у профілактичній роботі.

6. Функція стимулююча спрямована на активізацію позитивної, соціально корисної предметно-практичної діяльності майбутніх учителів, яка може слугувати ланкою професійної підготовки, під час якої набувається досвід профілактичної роботи з девіантними підлітками.

Перший комплекс засобів моніторингу містить анкети, призначені для виявлення ступеня підготовленості студентів до профілактичної діяльності, бесіди, групові дискусії, експертні висновки. Завдяки моніторингу може бути отримана інформація про наявний рівень підготовленості студентів до профілактичної роботи; результативність методів, форм роботи на заняттях з дисциплін психолого-педагогічного циклу з погляду формування профілактичних вмій; найбільш ефективні способи роботи зі студентами, що сприяють виробленню ціннісних орієнтацій, професійної позиції.

Другий комплекс діагностичних засобів спрямований на ознайомлення студентів з методами моніторингу проблем, пов'язаних з девіантною поведінкою школярів. Вивчення цих методів і методик забезпечує можливість здійснення студентами аналізу та інтерпретації результатів педагогічної діагностики з метою отримання відомостей про особливості девіантної поведінки школярів у конкретній школі; стан системи профілактики девіантної поведінки учнів у загальноосвітній школі; види та причини девіантної поведінки учнів; динаміку відхилень у поведінці учнів; результати здійснених профілактичних заходів.

Принципами включення діагностичних методів та методик у процес моніторингу профілактики девіантної поведінки підлітків є:

- принцип адресності, тобто відповідності методів, що використовуються, проблемі, яка вивчається, а також врахування вікових і соціальних особливостей суб'єктів діагностики;
- принцип практичної спрямованості, що реалізується не стільки у вивченні поінформованості суб'єктів профілактичної роботи, скільки у дослідженні їх практичного досвіду;
- принцип багатофункціональності передбачає використання таких діагностичних методик, які могли б допомогти скласти загальну картину девіантної поведінки у школярів конкретної школи, а також дати інформацію про необхідність індивідуальної і групової роботи.

Засобами моніторингу можуть виступати анкети, стандартизоване інтерв'ю, індивідуальні співбесіди, тести. Інформація, отримана завдяки їх використанню, дозволяє виявити ставлення до проблеми девіантної поведінки самих учнів, їх очікування щодо допомоги від батьків, педагогів; ставлення батьків до проблем девіантної поведінки; рівень усвідомлення проблем виховання у конкретній сім'ї; очікування батьків щодо допомоги педагогів у вирішенні проблем сімейного виховання; основні фактори формування девіантної поведінки школярів; ставлення до профілактичної роботи та її організації; ефективні напрями профілактичного процесу, методи організації профілактичної роботи; умови підвищення ефективності профілактичної роботи в загальноосвітній школі.

Зміст *практичного компоненту* підготовки майбутніх педагогів до організації профілактичної роботи, спрямованої на запобігання девіантній поведінці підлітків, передбачає оволодіння студентами низкою методів індивідуальної та групової роботи з дітьми «групи ризику»: інформування, метод аналогій, встановлення логічних взаємозв'язків, логічне обґрунтування можливих рішень, саморозкриття, конкретні побажання, парадоксальна інструкція, переконування, емоційне зараження, допомога у відреагуванні неконструктивних емоцій, релаксація, підвищення енергії і сили, переоцінка, домашнє завдання, позитивний настрій, рольова імітація, аналіз ситуацій, трансформація особистісної історії, ціле покладання, наповнення сенсом буденних життєвих подій, соціальні випробування.

Ефективність використання студентами вказаних методів профілактики девіантної поведінки підлітків залежить від засвоєння ними правил роботи з важкими дітьми:

- *правило превентивності* – завжди легше попередити, ніж потім виправляти. Тобто необхідно підтримувати з дитиною довірчі стосунки, помічати найменші відхилення в її поведінці з метою попередження їх подальшого розвитку. Найкращим засобом попередження відхилень у поведінці є реалізація основних потреб дитини: у любові, захищеності, повазі. Підліток, якого педагог залучає до змістовних, захоплюючих, різноманітних видів соціокультурної діяльності в школі, має можливість самоствердитися, соціально адекватним чином отримати право на схвалення, повагу, підтримку. Саме у колективній діяльності відбувається активне формування вольових, моральних, інтелектуальних якостей, які забезпечують стійкість людини проти життєвих випробувань, допомагають молодому поколінню засвоїти норми і цінності з метою їх відтворення у дорослому житті. Людина, яка набула в школі навичок соціально позитивного самоствердження, якій допомогли з моральним самовизначенням, не потрапить під вплив негативних факторів поведінки;

- *правило динамізму* – різні форми, способи, методи, прийоми профілактичної роботи не залишаються уніфікованими і стандартизованими, а розвиваються відповідно до конкретних ситуацій, завдань роботи, вікових та індивідуальних особливостей вихованців, особистісних професійних якостей, а також умінь фахівця;

- *правило індивідуального підходу* – використання методів і прийомів профілактичної роботи буде настільки ефективним, наскільки педагог враховує унікальність і неповторність кожної дитини. Підходити індивідуально означає виявляти причини поведінки, що відхиляється від норм, її природу, психологічні механізми, які лежать в основі дитячих девіацій, обирати відповідні даному випадку форми і методи роботи, здійснювати зворотний зв'язок, вносити корективи у реалізовану стратегію дій за умов необхідності;

- *правило розумного компромісу* – намагаючись досягти змін у поведінці дитини, необхідно прагнути розумного компромісу. З одного боку, варто розуміти, що абсолютний ідеал є недосяжним, а з іншого, – зусилля педагога повинні бути спрямовані на спонукання дитини до відновлення конструктивних засад її особистості, а не на акцентування негативних форм поведінки, які є даністю сьогодення;

- *правило захоплюючої альтернативи* – методи роботи педагога, спрямовані на зміну поведінки девіантного підлітка, повинні супроводжуватися створенням і закріпленням позитивної захоплюючої альтернативи. Важливо, щоб дитина не просто усвідомлювала негативність своїх поведінкових реакцій, але й напрацювала форми альтернативної поведінки, які відповідають нормам життя в колективі;

- *правило суб'єктної взаємодії з дитиною* – профілактична робота не може бути завданням лише педагога, учень має бути не об'єктом виховних впливів, а активним суб'єктом процесу перевиховання, самоосвіти і самовиховання.

Під час підготовки до реалізації завдань профілактичної діяльності майбутні вчителі повинні засвоїти етапність прогнозування цієї роботи: висування цілей, формулювання змісту профілактичних заходів; складання опису кадрового, інформаційно-методичного, нормативно-правового, методичного забезпечення профілактичної роботи; передбачення труднощів у реалізації заходів; формулювання стратегічних і тактичних завдань профілактики; вибір форм і методів, що відповідають характеристиці конкретної ситуації профілактичної діяльності.

Результативний компонент підготовки майбутніх учителів до організації роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків повинен відображати динаміку і тенденції в оволодінні студентами знаннями щодо особливостей девіантної поведінки дітей, в розумінні взаємообумовленості причин девіантної поведінки і заходів, які обирає педагог, набутті вмінь реалізації стратегічних і тактичних планів профілактичної роботи в школі. До важливих умінь, якими повинні оволодіти студенти, належать вміння: створювати індивідуальні програми розвитку і виховання девіантних підлітків; використовувати варіативні форми здійснення морально-правового просвітництва; організовувати роботу шкільних гуртків, секцій, клубів, об'єднань, складовою діяльності яких є запобігання формуванню підліткових девіацій і допомога у соціально схвалюваній самореалізації школярів; включати дітей у цікаву змістовну культурно-дозвіллеву діяльність; залучати дітей до роботи різних молодіжних об'єднань, реалізації проєктів з метою виявлення позитивних інтересів і схильностей, набуття умінь нових видів діяльності, адекватного оцінювання себе, своїх вчинків, дій оточуючих людей; проводити бесіди та консультації з батьками важковиховуваних дітей; організовувати батьківські збори, присвячені проблемам подолання девіантності і набуття підлітками конструктивних способів поведінки; брати участь у педагогічних консилиумах з профілактики девіантної поведінки підлітків; проводити тренінгові заняття для дітей «групи ризику»; використовувати діагностичний інструментарій з метою глибокого вивчення особливостей девіантної поведінки підлітків і відстежування динаміки зменшення кількості девіантів у результаті реалізації системи профілактичних заходів.

Важливим показником результативності професійної підготовки до профілактичної роботи можуть бути якісні зміни в особистості студентів-майбутніх учителів: розвиток емпатійних і рефлексивних умінь; позитивне ставлення до себе, можливостей свого розвитку; формування адекватної самооцінки; навички прийняття рішень; вміння нести відповідальність за себе, свої дії; соціальні навички, необхідні для широкої комунікації; вміння мобілізації особистісних ресурсів для ефективного вирішення завдань; вміння сприймати і обробляти інформацію для подальшого планування роботи; вміння самоконтролю і саморегуляції; вміння співвіднесення проблемної ситуації і своїх можливостей; вміння розуміти поведінку оточуючих і на цій основі вибудовувати перспективи спілкування; вміння надавати соціальну підтримку; вміння ставити короткотривалі і перспективні цілі у профілактичній роботі; вміння підтримувати педагогічний діалог; вміння попереджати і розв'язувати конфліктні ситуації; вміння вербальної і невербальної виразності; креативні вміння; асертивні вміння; вміння захисту свого «Я», самопідтримки.

Підводячи підсумок вищесказаному, варто ще раз підкреслити важливість підготовки майбутніх учителів до профілактики девіантної поведінки підлітків у сучасних умовах девальвації традиційних цінностей, нестійкості норм моралі і права.

Література

1. Барсуков В.Н. Подготовка учителя начальных классов к работе с педагогически запущенными детьми: автореф. дисс... канд. пед. наук / В.Н. Барсуков. – М., 1996.- 16 с.
2. Ирхин В.Н. Стимулирование направленности будущих учителей на работу с педагогически запущенными подростками: автореф. дис... канд. пед. наук / В.Н. Ирхин. – М., 1991. – 18 с.
3. Оржеховська В.М. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : [навч. – метод. посіб] / Єжова О.О., Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. – Кіровоград : Імекс, 2014. – 172 с.
4. Попов В.А. Социальные отклонения учащейся молодежи и педагогические проблемы их предупреждения: автореф. дис... д-ра пед. наук / В.А. Попов. – М., 1991. – 37 с.
5. Прангишвили А.С. Исследования по психологии установки / А.С. Прангишвили. – Тбилиси, 1987. – 164 с.
6. Прозорова Н.В. Подготовка студентов педагогического вуза к воспитательно-коррекционной работе с несовершеннолетними: автореф. дис... канд. пед. наук / Н.В. Прозорова. – М., 1994. – 18 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. - СПб.: Питер, 2000. - 712 с.
8. Трифонов В.В. Подготовка будущих учителей к работе с трудными учащимися / В.В. Трифонов. – Алма-Ата, 1991. – 233 с.
9. Узнадзе, Д.Н. Теория установки: Избранные психологические труды: В 70 т. / Д.Н. Узнадзе. - М. : ИПП; Воронеж: НПО МОДЭК, 1997. - 448 с.
10. Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект : монографія / Тетяна Федорченко. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А., 2011. – 488 с.
11. Хмурич Р.М. Подготовка студентов педагогического института к профилактике отклонений в нравственном развитии и поведении младших школьников: автореф. дис... канд. пед. наук / Р.М. Хмурич. – Киев, 1987 – 22 с.

References

1. Barsukov V.N. Podgotovka uchitelja nachal'nyh klassov k rabote s pedagogicheski zapushhennymi det'mi: avtoref. diss... kand. ped. nauk / V.N. Barsukov. – М., 1996.- 16 s.
2. Irhin V.N. Stimulirovanie napravlenosti budushhih uchitelej na rabotu s pedagogicheski zapushhennymi podrostkami: avtoref. dis... kand. ped. nauk / V.N. Irhin. – М., 1991. – 18 s.
3. Orzhehovs'ka V.M. Formuvannja preventivnogo vihovnogo seredovishha zagal'noosvitn'ogo navchal'nogo zakladu : [navch. – metod. posib] / Czova O.O., Orzhehovs'ka V.M., Fedorchenko T.C. – Kirovograd : Imeks, 2014. – 172 s.
4. Popov V.A. Social'nye otklonenija uchashhejsja molodezhi i pedagogicheskie problemy ih preduprezhdenija: avtoref. dis... d-ra ped. Nauk / V.A. Popov. – М., 1991. – 37 s.
5. Prangishvili A.C. Issledovanija po psihologii ustanovki / A.C. Prangishvili. – Tbilisi, 1987. – 164 s.
6. Prozorova N.V. Podgotovka studentov pedagogicheskogo vuza k vospitatel'no-korrekcionnoj rabote s nesovershennoletnimi: avtoref. dis... kand. ped. nauk / N.V. Prozorova. – М., 1994. – 18 s.
7. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii / S.L. Rubinshtejn. - SPb.: Piter, 2000. - 712 s.
8. Trifonov V.V. Podgotovka budushhih uchitelej k rabote s trudnymi uchashhimisja / V.V. Trifonov. – Alma-Ata, 1991. – 233 s.
9. Uznadze, D.N. Teorija ustanovki: Izbrannye psihologicheskie trudy: V 70 t. / D.N. Uznadze. - М. : IPP; Voronezh: NPO MODJeK, 1997. - 448 s.
10. Fedorchenko T.C. Profilaktika deviantnoї povedinki shkoljariv v umovah sociokul'turnogo seredovishha: social'no-pedagogichnij aspekt : monografija / Tetjana Fedorchenko. – Cherkasi: PP Chabanenko Ju. A., 2011. – 488 s.
11. Hmurich P.M. Podgotovka studentov pedagogicheskogo instituta k profilaktike otklonenij v нравstvennom razvitii i povedenii mladshih shkol'nikov: avtoref. dis... kand. ped. nauk / R.M. Hmurich. – Kiev, 1987 – 22 s.